

HORVÁTH ÁGNES

A NŐK ELSŐ POLITIKAI MOZGALMA A XX. SZÁZAD ELEJÉN

Ha ezt a kérdést tárgyaljuk elengedhetetlen a nőknek a gazdaságban, társadalomban betöltött szerepének, jogainak vizsgálata az adott korszakban. A múlt század második felében, e század elején végbementek olyan változások, melyek napjaink életét is befolyásolják. Ezek közül -- a nagy, jó színvonalú monográfiák, összefoglaló művek ellenére is -- hiányzik néhány probléma bemutatása: pl. a nők helyzete és változása -- pedig ez az 1867-től végbement fejlődés egyik alapvető következménye volt.

A kérdés vázlatos áttekintése után röviden szólni kell a század elején működött különféle nőegyesületekről, szervezetekről. Ezek közül kiemelem a Feminista Egyesület tevékenységét, mint a század elejének egyetlen jelentős politikai nőmozgalmának tevékenységét. Bemutatásához felhasználom a korabeli kiadványok legérdekesebb részeit.

A század elejére Magyarországon is lezajlott az ipari forradalmat követő gazdasági, társadalmi változások nagy része. A kapitalizmus kialakulásával megváltozott a régi termelési rendszer, s ez Magyarországon is maga után vonta a hagyományos családi forma felbomlását. A gyárakban megjelent a legolcsóbb munkaerő a bérmunkások között: a nő- és a gyermekmunkás, akiket semmilyen egylet, szabályozás nem védett. Az első munkásegyletek szervezeti szabályzata a tagságot ahhoz kötötte, hogy a jelentkező "férfi", illetve "munkás" legyen. A közerkölcs, a közfelfogás is csak nehezen fogadta el a nők munkába állását. A női bérmunka fogalmához nálunk is, mint mindenhol máshol a világon egy másik fogalom is társult: a női kiszolgáltatottság. A munkásnő rosszéletű, vagy azzá lesz -- tartotta a közvélemény.

Az erkölcsi felfogás, a szokások, előítéletek nem sokáig állhattak ellen a tőke kényszerének. A 90-es években az ipari termelés nagyobbik része már a gyárakban folyt. A statisztikai adatokból kiderül, hogy a

századforduló táján az iparral foglalkozó, kenyérkereső népesség kb. 1/5-e nő. -- Magyarországon ez az arány magasabb, mint a Monarchia többi területén -- kb. 1/3. A férfi keresők száma 3.451.215, a női keresőké 1.140.322.¹

Az ipar fejlődésével egyre fontosabbá vált a nők szerepe a termelésben. A kenyérkeresetre utalt nők egyre nagyobb tömegben árasztották el az előképzettséget nem kívánó munkahelyeket. Külön is figyelmet érdemel egy csaknem kizárólag nőknek fenntartott pálya: a házicselédség. A polgári osztály számszerű növekedésével, az életviszonyok megváltozásával számuk egyre nőtt.

Fokozatosan tudtak elhelyezkedni az értelmiségi és kereskedelmi pályákon is. Ők voltak azok a nők, akiket a közvélemény is kenyérkeresőnek, önellátónak ismer el, és el is fogadja ezt a munkát. A dolgozó nők zömét hajadonok alkotják. Így van ez a cselédeknel, akik ha összegyűjtötték a hozományra valót, hazamentek; vagy akár a tisztviselőnőknél, akiknek zöme férjhezmenéskor otthagyta az állását. Ez egy társadalmi mentalitást takar, mely egy bizonyos határig elfogadta a női munkát.

A nők munkájának, életének változását az 1910-es statisztikai közlemények alapján már pontosabban tudjuk jellemezni, visszatekintve néhol az 1900-as adatokra is. A statisztika alapján megfigyelhetjük, hogy a nők gazdaságban végzett munkája milyen mértékű (lásd I. táblázat). A kereső nők száma 2.242.617 fő. Ebből önálló 524.247 fő, tisztviselő 60.177 fő. Alkalmazotti státusban 701.089 családtagként, 428 művezetőként, 60.543 16 éven aluli, 433.219 16 éven felüli segédmunkásként, 15.758 tanoncként, 447.150 cselédként dolgozik.

Hogyan tudott elhelyezkedni a több mint 2 millió nő a gazdaságban? Nézzük a dolgozó nők foglalkozás szerinti megoszlását!

Az őstermelésben 1.268.930 nő talált munkát, az iparban, bányákban, kereskedelemben 322.165, a polgári, egyházi közszolgálatnál 58.999. Nap-számosként dolgozott 75.390, míg nyugdíjból, tőkájéből élt 119.389. Több mint 3,5 millió volt a házicselédek száma, 34.289 nő pedig valamilyen egyéb munkából élt.

Ez a statisztika önmagában is jó példa lenne arra, hogy a nők többsége a szakképzettséget nem kívánó munkahelyekre tud elhelyezkedni. A férfiaknál sokkal alacsonyabb bérért kell munkába állniuk. Nem órabérben,

hanem napszámban, heti vagy havibérben dolgoztak, gyakoriak voltak a bércsonkítások, felmondási idő számukra nem volt. A munkásnőknek évtizedeken keresztül ezen körülmények javítása volt a céljuk. Az iparban dolgozóknál is sokkal rosszabb helyzetük volt a mezőgazdaságban foglalkoztatott nőknek, pedig az itt dolgozók száma sokkal magasabb volt, mint az iparban dolgozóké.

Ha műveltségüket, iskolázottságukat tekintjük: 8 osztályt (régii 8 osztály!) végzett 24.458, 6 osztályt 10.724, 4 osztályt 44.186, s a keresők között 1.289.511 nő van olyan, aki bár nem végezte el a 4 osztályt, tud írni, olvasni.

A tanulás a nő számára nehezen volt elérhető, különösen ha ez túlment a középiskola 8 osztályán. Felsőoktatási intézményekbe -- az anyagi nehézségeket nem is számítva -- csak nagy nehézségek árán juthattak be. Sokszorta nehezebb volt elvégezni a tanulmányaikat, mint férfi társaiknak, mert számukra sokkal nehezebb volt a követelményrendszer, nem is volt elég megfelelő intézmény. A középosztály lányai számára gondot jelentett, hogy zsúfoltak a tanítóképzők, de nem volt hely a végzők számára. Az egyetemi képzés is sok hátrányt tartalmazott: számos karra és szakra egyáltalán nem lehetett felvenni nő hallgatókat.

Fischer-Colbrie Ágost kassai püspök is foglalkozott ezzel a kérdéssel. Mi ennek a helyzetnek az oka? -- teszi fel a kérdést. "A családban, otthon végzett házimunka háttérbe szorult, a régi munkáskezek felszabadultak. A háztartási munka egy része fölöslegessé vált. ... Fölöslegessé vált a háziasszony munkája, de ezzel együtt fölöslegessé vált a háziasszony maga."²

Milyen munkát kíván a középosztály leányainak? Úvónő, tanítónő, postáskisasszony -- s ezzel be is zárja a sort, de legjobb megoldásnak azt tartja, ha visszatérnek a házimunkához. Ez nem lehetett megoldás -- a haladó polgári erők felkarolták a nőkérdésnek e pontját is. A megkülönböztetést, mely az iskola elvégzése után is folytatódott, nem tudták megszüntetni. Ha férfi és nő jelentkezett ugyanarra az állásra, akkor általában a férfi kapta meg, s fizetés tekintetében sem volt egyenlőség. Kevés az állás, kevés a nyitott pálya, és kevés a képzőintézmény. Ezt találjuk az alkalmazottaknál is. A mintegy 1,5 millió alkalmazott helyzete is rossz volt. Nem védte őket semmilyen törvény, szervezet.

Ha a politikai, kulturális szférát nézzük, ott sem jobb a helyzet. A nő részt vesz immár konkrétan a gazdasági javak újratermelésében. Ha a századfordulón a munkás kiszolgáltató a munkaadójának, úgy a nőmunkás többszörösen kiszolgáltató. A társadalmi gondolkodásban, a gazdasági életben nem tudatosult, hogy a családját eltartó férfi helyébe sokszor a családját eltartani képtelen férfi lépett. A kapitalista termelésben a dolgozóknak alacsony bért fizettek -- rákényszerítve ezzel a család többi tagját is a munkavállalásra. Ez a jelenség érvényes a gazdaság minden területére. A korabeli közvélemény is még hosszú ideig nem veszi tudomásul azt a tényt, hogy ez egy szükségszerű lépés volt a nők részéről, s még inkább az lett az első világháború idején. A termelésben eltöltött idő kiesik a nő számára a családi életből -- viszont a század elején semmilyen intézmény nem létezett, mely ezt a szociális ellentmondást feloldotta volna. A rossz bérek, az elbocsátástól való félelem, a munkanélküliség, a lehetőségek meglehetősen szűkre szabott határai, a nyomor, a kilátástalanság vezetett el a század elején az öngyilkosságok számának növekedéséhez. Az öngyilkosság a nők körében is egyre jobban terjedt. A kiútatlanság sokszor ért véget prostitúcióban. Ennek okaival is foglalkoznak a korabeli polgári politikusok, s alapvetően a gazdasági élet ellentmondásaiban találják meg a választ erre a problémára (pl. Bédy-Schwimmer Rózsa, Máday Andor stb.).

A házasság egyfajta megoldást jelenthetett a nők számára, de sok esetben -- évente több ezer esetben -- a házasság pusztán szerződésen alapult. A férfi hozományt, a nő eltartót keresett. Így születtek a rossz házasságok tízezrei. A nők mégis férjhez mentek, mert az volt a társadalom, a szokások által kijelölt hivatásuk.

A politikai jogok legfontosabbikával, a választójoggal csak a társadalom kis része, töredéke rendelkezett. A törvény differenciált az állampolgárok között. Csak az lehetett választó, aki a 30. életévét betöltötte, hosszabb ideig egy helyen lakott, legalább évi 21 korona egyenesadót fizetett. Ennyi adót kétkézi dolgozóra még a legjobb szakmunkásra sem róttak ki. A nőknek 1918-ig egyáltalán nem volt választójoguk. Nem voltak választók, sem választhatók. Az 1848. évi V. tc. 2. §-a világosan kimondja: "Választók ... a nőket kivéve." Ezt a törvényt hagyták meg a nők szempontjából változatlanul 1918-ig. A közel 20 milliós országnak csupán

5 %-a volt választópolgár. Sem ennek az 5 %-nak, sem az ő képviselőiknek nem fűződött érdekük ahhoz, hogy a nők helyzetén változtassanak, vagy hogy egyenjogúsági törekvéseiket támogassák. Ez a helyzet korántsem magyar sajátosság, szinte minden polgári jogrendszer hasonló problémákkal volt megterhelve.

A polgári jogalkotás, ha némely esetben bizonyos visszalépéseket figyelhetünk is meg, fokozatosan kiterjesztette a nők jogait. Törvénybe foglalta ezeket, a szokásjogot is megpróbálta visszaszorítani a nők helyzetének szabályozásában. (Ez még sokáig nem sikerült.) A hagyományos értelmezésben azonban még a század elején is a "nő helyzete" címszó alatt csakis a kiváltságosok helyzetével foglalkoztak, különösen, ha politikai jogokról volt szó. Amikor Máday Andor, aki pedig haladó gondolkodású író, politikus volt, a magyar nemzet letűnt "lovagiasságát" siratja, elfeledkezik arról, hogy ott a cselekvőképesség csak a férjes nőkre terjedt ki, politikai jogokkal csak a nemesi özvegyek rendelkeztek, ugyanakkor a többi nő cselekvésképtelen volt, gyámság alatt élt, míg férjhez nem ment.

"A fejlődés során a magyar jog régi lovagiassága lelohadt. A magánjogi kiváltságok nagyon lepadtak, míg a férfiak kizárólagos politikai joga nem változott. Az utolsó évszázad folyamán a nők jogainak korlátozása és az előjogok egy részének megszüntetése következtében a férfiak osztályuralma Magyarországon nyomasztóbbá vált, mint a múltban. A mai társadalomban a nők egy osztályt képeznek, amely felett a férfiak osztályuralmat gyakorolnak..."³ Ennek a gazdasági fejlődésnek és ugyanakkor társadalmi, politikai, jogi elmaradottságnak hatására alakultak meg az első nőegyesületek a XIX. század közepén, melyek a század végére sokszínű mozgalommá szélesedtek. A társadalom eltérő helyzetű asszonyait próbálták összefogni a különböző nőegyletek, szervezetek, melyek más-más programot hirdettek.

Nemcsak Magyarországon, hanem más országokban is minden jelentősebb politikai párt igyekezett megnyerni a nők támogatását. Pártjaikat azonban nem tették nyitottá a nők számára, hanem külön női szervezeteket hoztak létre. Így volt ez a keresztény pártoktól kezdve a szociáldemokrata pártig és a polgári pártokig.

Magyarországon a XX. század első évtizedében négy nagyobb irányzat figyelhető meg a nőmozgalomban.

Az egyik a keresztényszocialista mozgalom volt, mely a legtöbb tagot

tömörítő szervezetek közé tartozott. Vallásos, jótékonyági egyesületek voltak -- a politikai jogokért való küzdelembe csak az első világháború idején kapcsolódtak be -- a Vatikán és az igen erős feminista mozgalom hatására. Az I. világháború után a II. világháborúig ez lesz Magyarországon az egyetlen életképes nőmozgalom a politikai viszonyok alakulása következtében.

A század elejének másik nagy jelentőségű és a klerikálisokhoz közelálló mozgalma a konzervatív-arisztokratikus irányzat, mely természetudományos és társadalomerkölcsi érveléssel határozta meg a nő helyét a társadalomban: "A nő alkatánál, labilis idegrendszerénél fogva alkalmatlan a házon kívüli munkák nagy részére s a társadalmi egyenlőségre."⁴ Így ez a mozgalom is a szociális problémákra koncentrált -- a politikai jogegyenlőséggel nem foglalkozott.

A nőmozgalom harmadik, hazánkban legtöbbet tanulmányozott ága, a szocialista vagy más néven munkás-nőmozgalom. A szociáldemokrata párt csak 1870-ben, a párt Elvi Nyilatkozatában ismerte el a nők egyenjogúságát, illetve tett kísérletet a munkásnők védelmére. Szervezésük, szervezetbe egyesítésük nehezen indult meg. Az 1890-es években a szakszervezeti egyletekben jelennek meg nőmunkások, 1903-ban kezdődik meg az igazi szervezeti kiépülés. 1904. szeptember 18-án meg is alakult az első Munkásnő Egyesület. Ez az egyesület fogta össze azokat a nőket, akik olyan helyen dolgoztak, ahol nem volt szakszervezet. A szervezkedés fő formája a szakszervezet lett. A több csatornán folyó munkát össze kellett hangolni. E célból alakult 1905-ben a Szociáldemokrata Párt Országos Nőszervező Bizottsága. Ennek a feladata lett volna a szervezett tagok munkájának irányítása. A munkásnők számához viszonyítva jó a szervezettség, nagy tömegeket vonzott ez a vonal is. A mozgalom szakszervezeti jellege már utal a kitűzött célokra: elsősorban az érdekvédelmi jellegű követelések domináltak: munkaidő csökkentése, béremelés, éjszakai munka tilalma stb. -- logikus, hogy követeléseik elsősorban gazdaságiak voltak. Megfogalmaztak politikai jellegű célokat is (pl. szabadságjogok, választójog), de ezekről fokozatosan lemondtak -- a kellő időben nem tudtak kiállni mellettük.

A negyedik nőmozgalmi ág, amelyről kiemelve kell beszélnünk, a feminizmus. 1904-ben alakult meg a Feminista Egyesület, mely űrt töltött be a magyar politikai életben. A nők megváltozott helyzete politikai jogokat

követelt, de mint láttuk, ezt a küzdelmet más nőszervezetek nem vagy csak részben vállalták fel. Az egyesület alapítói polgári származású, művelt, sokoldalúan képzett, jó kapcsolatokkal rendelkező nők voltak. Vezetőik közül kiemelkedik Bédy-Schwimmer Rózsa (1877--1948), aki az egyesület egyik alapítója, eszmei és gyakorlati irányítója volt. A nemzetközi feminista mozgalomban is tekintélyes politikusként ismerték el. A magyar politikai életben is fontos személyiség volt, 1918-ban Károlyi Mihály őt nevezte ki Magyarország svájci követévé, de megbízatása csak két hétig tartott, mivel a svájci kormány nem akkreditálta. A Károlyi-kormány és a Tanácsköztársaság idején játszott szerepe miatt a Horthy-rendszer "fekete-listájára" került és emigrációba kényszerült. Az USA-ban telepedett le, ott is halt meg 1948-ban.

A mozgalom tehát polgári szervezésű volt, de a tagsági feltétel nem a származáshoz kötődött. Az egyesületnek alapszabálya szerint rendes és pártoló tagjai voltak.

"1. Rendes tag lehet minden magyar honpolgár, aki az egyesület alapelvét magáévá teszi és az egyesület munkájában részt kíván venni. A rendes tagok évente legalább hat korona tagsági díjat fizetnek félévi előzetes részletekben. A rendes tagot két tag ajánlata alapján titkos szavazással a választmány veszi fel. A rendes tagnak felszólalási, indítványozási és szavazati joga van. Választó és választható.

2. Pártoló tag lehet bárki, aki legalább évi 25 K-t fizet, vagy egyszer-mindenkorra legalább 200 K-t fizet. A pártoló tagnak csakis felszólalási joga van."⁵

Az egyesület tagjai évente vezetőséget választottak, amely a következő évben irányította munkájukat. Ez a vezetőség és maga a Feminista Egyesület sem volt férfiellenes. Bizonyítja ezt az is, hogy Márkus Dezsőt, aki ismert polgári radikális publicista volt, többször is beválasztották az ún. "tisztikarba". Ez a tisztikar vezette, koordinálta a budapesti, illetve a vidéki feminista csoportok működését. Vidéken különösen aktív volt ilyen szempontból Pécs, Nagyvárad, Kassa, Szombathely.

1910-ben alakult meg a Feminista Egyesület Ifjúsági Csoportja. Célja "... a nő minden téren való egyenjogúsítása körüli mozgalomban az ifjúságot bevonja és ifjú lelkes energiáját, előítéletektől mentes eszméit és gondolatait belevigye a feminizmusba."⁶ Az egyesületnek kiterjedt kap-

csolatai voltak: tagja volt a Magyarországi Nőegyesületek Szövetségének és a Nők Választójoga nemzetközi szövetségének is.

A Feminista Egyesület tevékenységében kiemelkedő szerepet kapott 1907-től megjelent lapjuk: "A Nő és a Társadalom" -- ez volt az egyesület szócsöve. Havonta tájékoztatást adott mindenről, ami a Feminista Egyesület munkájával kapcsolatos volt. Közvetítette a feminizmus külföldi eredményeit, foglalkozott gazdasági, társadalmi, politikai kérdésekkel.

Gazdaság terén a feministák egyenlő munkáért egyenlő bért követeltek. A gyakorlatban is segítettek megoldani a problémákat: állasközvetítéssel foglalkoztak (a cselédtől a tisztviselőig) sikerrel. Legfontosabbnak a politikai jogok megszerzését tekintették, szembeszállva azokkal, akik ezt elutasították, mert a nőket "féltették a durva politikától", vagy nem ismerték fel a politika jelentőségét.

Bédy-Schwimmer Rózsa ezt írja "Politika" című cikkében: "Kisebb gondom is nagyobb annál, mondja ezer meg ezer magyar nő, aki előtt a választójog megszerzésének követelése felcsendül. Közömbösen elfordul a kérdéstől, önelégülten megelégszik az érdeklődésnek, a munkájának legparányibb körével. Ezek az asszonyok nem érzik még, mit jelent életükben a politika. Nem fogják föl értelemmel az élet és a politika között fenálló szoros viszonyt."⁷ A század elején a Feminista Egyesület volt az a szervezet, mely megpróbált mindenféle társadalmi helyzetű nőt bekapcsolni a mozgalmába úgy, hogy minden réteg számára érdekképviselőt ígért. "A kenyérkereseti munkával foglalkozó asszonyok joggal hivatkozhatnak arra, hogy a férfinál sokkal súlyosabb feladatokat teljesítenek, amikor a termelő munkán kívül még a család gondozásának felelősségteljes munkáját is végzik. A méltányosság elemi követelménye a terheknek jogokkal való kiegyenlítése.

Követeljük tehát a választójogot a proletárasszony számára egyrészt azért, mert mozgalmunk sarkalatos elve, hogy az asszonyok összességének érdekéért küzdjünk, másrészt kettős kötelességet ró ránk az a tény, hogy a proletárságot képviselő magyarországi szociáldemokrata párt nem ismeri el a nők választójog-kérésének időszerűségét. ... A magán- és közhivatalokban működő nők és egyéb pályákon dolgozó nők tízezrei az állampolgári kötelezettségek minden terhét viselik. A nő adófizető... Mi sem természetesebb, minthogy tovább nem elégedhetünk meg a kötelességekkel. A női

szolidaritás jegyében követeljük tehát a nők általános aktív és passzív választójogát."⁸

A feministák vezette választójogi küzdelem 1905-ben indult meg, és az I. világháborúig tartott. E küzdelemnek három csúcspontja volt: 1905-ben, 1908-ban és 1912-ben, amikor az országgyűlésen is fölléptek követeléseikkel.

A Feminista Egyesület ismereteim szerint nem adott ki programot, nyilatkozatot. Mégis, az 1909-ben megjelent 31 pontos cikk nyilvánvalóan betölti azt a szerepet, legalábbis a választójog követelésének indoklásában. Ezzel ugyanis minden lényeges elemet összefoglalnak a nők helyzetét és igényeit tekintve.

"Miért kell a nőnek választójog?

1. Mert a nő ugyanúgy tartozik engedelmeskedni a törvénynek, mint a férfi, kell tehát, hogy részt vehessen azok alkotásában.
2. Mert a nőt éppen úgy megadóztatják, mint a férfit, és mégsem szólhat bele az adók felhasználásába.
3. Mert a képviselők csupán a választók kívánságaival törődnek, hiszen azoktól függ mandátumuk.
4. Amíg a nő nem választó és nem választható, addig senki sem kérdezi: mire van szüksége. Úgy bánnak vele, mint a gyerekkel, aki nem tudja, mi a jó, és mi a rossz reá nézve.
5. Mert kell, hogy a parlament a nép akaratát fejezze ki, ez pedig lehetetlen, amíg a nőket, a nép nagyobbik felét megakadályozzák akaratuk közvetlen nyilvánításában.
6. Mert vannak a nőnek speciális, az anyasággal kapcsolatos érdekei, ezeknek szószólója csakis ő maga lehet. Csak az tudja, hol szorít a cipő, aki viseli.
7. Mert a férfiak a nőre nézve sértő törvényeket hoztak, megkérdésük nélkül, ezeket csak a nők maguk fogják igazságosan megváltoztatni.
8. Mert a nő elől sok pályát elzártak, és a férfiaknak tartották fenn a legjobban fizetett és a legkényelmesebb hivatalokat.
9. Mert a nők előtt nyitva álló pályákra nem készítik elő őket a férfiakkal egyenlően, a törvényhozás csupán a fiúk kellő kiképzéséről gondoskodik abból a pénzből, amelyet részben a nők adója szolgáltat.
10. Mert csak a választójog segítségével teremthet a nő leányainak is

- olyan kiképzési lehetőséget, aminők fiai számára fennállnak már.
11. Mert a hiányosan kiképzett nőket a legrosszabbul fizetett munkára szorítják.
 12. Mert a gyerekekre vonatkozó törvények alkotásánál a nők véleménye épp oly fontos, mint a férfiaké.
 13. Mert az asszonyt, mint a háztartás vezetője sújtja legjobban a drágaság, amelyet rossz vámszerződésök és magas fogyasztói árak idéznek elő.
 14. Mert a családjában nem egyenjogú és nem egyenrangú a családban a férj-jel.
 15. Mert a törvényes anyának nincs a gyermekével szemben szülői hatalma, az apától függ, hogy mennyi beleszólást enged gyermeke sorsába az anyának.
 16. Mert gyermekei előtt is megalázza a nőt az, hogy a családban a férjénél kisebb jogköre van.
 17. Mert csak a nők maguk szüntethetik meg azt a jogtalanságot, hogy a családjának úgy a férfinél, mint a nagykorú hajadonnál kevesebb joga van.
 18. Mert a nő, aki állítólag gyengébb, egyedül bűnhődik mindazokért a cselekedetekért, amelyekkel a férfival közösen megsértette a társadalmi szokásokat.
 19. Mert csakis az anyák javíthatják meg a törvénytelen gyermekek sorsát. (Hogy a férfiak nem tudnak vagy nem is akarnak irántuk igazságosak lenni, azt megdönthetetlenül bebizonyították akkor, amidőn törvénybe iktatták, hogy a törvénytelen apa nem is rokona gyermekének.)
 20. Mert a politika a családi élet minden mozzanatára érvényesíti a hatását, kell tehát, hogy a család érdekeinek védelmére a nő is gyakorolhasson hatást a politikára.
 21. Mert a férfiak és nők közötti pörös ügyekben a férfiak vádlók és bírók egyidejűleg, hiszen az összes jogi pályákat kizárólag maguknak tartották fenn a férfiak.
 22. Mert ha a nőnek nincs választójoga, közvetett úton ellenőrizhetetlen, ezért erkölcstelen és káros befolyást gyakorol a politikára.
 23. Mert mindazokban az államokban, ahol a nők választók és választhatók (...), a politika tisztább, becsületesebb, és jobban törődik a nép

szükségeivel.

24. Mert a magyar nők egy részének már ősidők óta követküldési joguk volt, s azt kitűnő politikai érzéssel gyakorolták. (Kossuth Lajos is mint asszonyok követe jutott a parlamentbe.)
25. Mert a mai magyar nő megkövetelheti, hogy a megalkotandó választójogi törvény -- a modern kor igényeinek megfelelően minden nőre kiterjessze az 1848-ban eltörölt politikai jogokat.
26. Mert törvényes beavatkozást, állami intézményeket és ellenőrzést igényelnek: az alkoholizmus, a szegénység, a fertőző betegségek elleni küzdelem, a gyermekvédelem és a békemozgalom.
27. Mert a választójog a legbiztosabb eszköze annak, hogy minden nő, aki komolyan érdeklődik a társadalmi kérdések iránt, hozzájáruljon e súlyos bajok gyökeres orvoslásához, ami összekoldult, összetáncolt, bazárokon gyűjtött pénzüsszegekkel nem lehetséges.
28. Mert a választójog nem öncél, hanem a védelem fegyvere olyanok kezében, akik őszintén akarják szolgálni a közérdeket.
29. Mert a nőnek, mint anyának, nevelőnek, munkásnak, adófizetőnek összes szolgáltatásaival szemben az állam még az önrendelkezés jogát sem adja meg.
30. Mert a választójog hiánya olyan megaláztatás, amelyet öntudatos, nemét megbecsülő asszony nem tűrhet meg.
31. Mert sokkal nemesebb lesz a gondtalanul élő nő élete, ha komoly ügyekkel foglalkozik, mint ha léha időtöltésre pazarolja életét."⁹

Ez a 31 pontos program összefoglalója mindazon területnek, ahol a feminizmus változtatni akart. Ez a viszonylag kis csoport helyesen ismerte fel a választójog, a politikai jogok szükségességét. Ez a követelés összhangban volt a polgári radikális mozgalom általános demokratizálási törekvéseivel. Felkarolta ezt a választójogi küzdelmet a polgári radikálisok egy csoportja (pl. Justh Gyula, Harkányi Ede), a Társadalomtudományi Társaság lapja, a Huszadik Század. 1910-ben alakult meg "A férfiliga a nők választójoga érdekében". Célja a nő választójoga eszméjének terjesztése, előadások és gyűlések tartásával, röpiratok kiadásával és minden más törvényes módon. Minden kiadványuk végére két "szavazólapot" csatoltak. Az egyikkel be lehetett lépni a ligába megfelelő összeg kíséretében,

a másikkal a nők szavazati jogáról lehetett nyilatkozni.

A választójogi harc az egyre növekvő tagság és pártfogói tábor ellenére 1912. december 31-én eredmény nélkül ért véget. Választójogot a nők nem kaptak, de a kormány számított a nők emberbaráti szociális érzelmére, segítségére a problémák megoldásában. A Feminista Egyesületnek 1913 nyarán még volt egy nagy nemzetközi rendezvénye, de a választójogért már nem tudott újra fellépni. 1914-ben megkezdődött az első világháború, s a magyar polgári demokrácia programjának értelmében 1918-ban a Károlyi-kormány megadta a nőknek a választójogot. Ezzel természetesen nem ért véget a nők politikai küzdelme, de a két világháború közti Magyarországon ezt az új harcot csak a keresztényszocialista nőmozgalom tudta felvállalni. A forradalmak után a Horthy--rendszerben a nőknek is volt választójoguk, igaz, feltételekkel, de egyidejűleg pl. Svájcban nem volt még ilyen. Hogy a két világháború között a nők politikai küzdelme keresztényszocialista irányba tolódott, éppen a feminista mozgalomnak a polgári demokratikus mozgalommal való összeköttetésével magyarázható. Maradt ugyan egy kis csoport Vámbéry Melani vezetésével, de elődeihez hasonlítva e csoport működése igen szerénynek mondható.

I. táblázat: A nők foglalkozás szerinti megoszlása 1910-ben

F: MSK ÚJ 56. kötet. Bp. 1911. 2--9.

Foglalkozási terület	Önálló	A l k a l m a z o t t			Segéd munkás		Tanonc	Cseléd, szolga	Egyéb	Összes- kereső
		Tisztviselő	Családtag	Művezető	16 éven aluli	16 éven felüli				
I. Űstermelés	260.565	57	680.365	--	38.388	265.233	--	24.322	1.008.308	1.268.930
II/A. Bányászat, kohászat	28	50	7	5	293	711	--	55	1.071	1.140
II/B/a. ipar	85.569	6.396	7.955	338	16.670	83.128	15.200	28.171	151.419	243.384
b. háziipar	9.531	3	3.114	6	9	53	--	4	3.186	12.720
c. vándoripar	98	--	61	--	--	1	--	--	62	160
II/B. Összesen	95.198	6.399	11.130	344	16.616	83.182	15.200	28.175	154.667	256.264
II/C. Kereskedelem - kivitel	28.391	8.165	9.448	32	744	6.323	533	858	17.938	54.494
II. Összesen	124.256	22.964	20.639	385	17.666	90.520	15.755	29.980	174.945	322.165
III. Törvényhozás	--	17	--	--	--	4	--	11	15	32
Közigazgatás	--	1.013	--	5	304	1.849	--	434	2.592	3.605
Igazságszolgáltatás	--	1.392	--	18	--	--	--	15	33	1.425
Egyházi szolgálat	--	3.702	--	2	8	470	--	3.449	3.929	7.631
Közegészségsszolgálat	6.977	7.528	--	4	12	155	--	2.719	2.890	17.415
Tudományos társ.	--	925	--	12	--	7	--	529	548	1.473

Foglalkozási terület	Önálló	A l k a l m a z o t t			Segédmunkás		Tanonc	Cseléd, szolga	Egyéb	Összes- kereső
		Tisztviselő	Családtag	Művezető	16 éven aluli	16 éven felüli				
Irodalom, művészet	1.199	368	--	--	7	28	--	167	202	1.769
Szabadfoglalkozás	8	713	--	--	--	--	--	6	6	727
Véderő	--	--	--	--	9	39	--	1	49	49
Tanúgy	1.909	24.418	--	1	1	12	--	1.552	1.566	24.873
III. Összesen	10.093	37.076	--	42	341	2.564	--	8.883	11.830	58.999
IV. Véderő	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
V. Különböző gazdasági ágakban változó bérért	--	--	--	--	4.133	71.257	--	--	--	75.390
VI. Nyugdíjas, tőkés	119.389	--	--	--	--	--	--	--	--	119.389
VII. Egyéb	9.786	80	85	1	21	3.645	2	20.510	24.265	58.395
VIII. Ismeretlen foglalkozásúak	158	--	--	--	--	--	--	--	--	158
IX. Háziipar	--	--	--	--	--	--	--	363.455	363.455	363.455
Összesítve:	524.247	60.177	701.889	428	60.549	433.219	15.758	447.150	658.193	2.424.617

J e g y z e t e k

1. MSK Új. 56. kötet 122. old.
2. Fischer-Colbrie Ágost: Gazdasági nőnevelés és megélhetés. Kassa, 1911.
6--7.
3. Máday Andor: A magyar nő jogai. Bp. 1913. 133.
4. Kenedy Géza: Magyar Jogászegyleti Értekezések. Bp. 1903. 12.
5. Bédy-Schwimmer Rózsa: Vélemények a nők választójogáról. Bp. 1906. 6.
6. Nő és a Társadalom. Bp. 1910. 124.
7. Bédy-Schwimmer Rózsa: Politika. A Nő és a Társadalom Bp. 1908. 131.
8. Bédy-Schwimmer Rózsa: A választójog. A Nő és a Társadalom Bp. 1909.
53.
9. Bédy-Schwimmer Rózsa: Miért kell a nőnek választójog? A Nő és a Társadalom Bp. 1909. 27.

RÉSUMÉ (The first Political Women's Movement in Hungary) This work is a part of a larger thesis which studies the developing women's movements at the beginning of the 20 th. century.

It shows the reasons of the women's movements, their tendencies, especially from the point of view fo politics.

Its aim is to introduce an exact image of the Hungarian feminism, which has not been known properly or has been taken wrongly.

This feminism had a close connection to the bourgeois radical movement.